

Історія віри в Україну

Юлій Швець

«Екс»

Режисер Сергій Лисенко

Сценарист Ярослав Яріш

Оператор Сергій Михальчук

Художник Влад Одуденко

У ролях: Орест Пастух, Віталій Гордієнко, Роман Кривдик, Василь Колісник, Віктор Жданов, Анатоль Фон-Філандра, Ліза Бакуліна, Ярослав Федорчук, Артур Шлапак, Аліна Коваленко, Юлія Хміль, Владислава Глеба
Україна. 2019

Кадр з фільму «Екс».
Режисер Сергій Лисенко. 2020.

Під час війни, коли на кону людське життя, мораль монохромна. Вона не сяє розмаїттям, не виглядає, як іспанський футбол. Визвольна війна не гра, та все ж має свої правила. Ці правила й трагічні наслідки нехтування ними аналізує фільм «Екс». Головним предметом зображення стрічки стає не вигадана історія, а реальний епізод здобутку коштів для УВО¹, який мав місце 1932 року в околицях містечка Городок (Львівська область). Група із дванадцяти бійців увійшла до приміщення пошти задля експропріації², але через погану розвідку операція пішла не за планом, не обійшлося без жертв. Усіх нападників, яких не вбила поліція, польська влада засудила до страти.

Серед достоїнств фільму, що аналізує трагічні події, є його жанр – не кримінальний бойовик, який подає «історію пограбування», радше бойовик політичний з елементами драми та чорної комедії. Стрічка доволі динамічна й тримає увагу – певно, гумор і драматизм поєдналися в ній у правильному співвідношенні. Важливо також, що фільм показує характерні галицькі типи та знакову для місця дії візуальну культуру, які після перегляду закарбовуються в пам'яті.

Та найбільш характерною ознакою фільму є автентичні діалоги на галицькому діалекті. Вражає їх інтенсивність,

метою якої є не узувальний обмін інформацією, а безпосередній, нарівні з фізичним, вплив на візаві. Цю «інтенсивність» можна схарактеризувати як «привіт Тарантіно», а можна – як повернення до витоків драматичного. Передовсім – до Луїджі Піранделло та його теорії «словесної дії», що за наслідками має дорівнювати «дії фізичній» (обидві він успішно втілює у своїй драматургії). А затим – до Костянтина Станіславського, який підхопив італійську ідею й популяризував її настільки, що про генія Апеннін сьогодні мало хто згадує. Коли ми кажемо «словесна дія», то, знову ж, маємо на увазі, що словом можна вбити або оживити, а інакше його не слід промовляти. Саме так тлумачив не буденне, а повноцінне драматичне слово великий італієць, і саме в цьому сенсі ми говоримо про інтенсивність діалогів у фільмі «Екс». Нерідко, щоправда, інтенсив героїв спрямований не на ворогів, а на самих себе, та цей «обмін агресією» викликаний браком бойового досвіду, знервованістю й системною підозрливістю. Доволі вільна композиція – ударний епізод (експозиція нападу), експресивний епізод (польський суд), флешбек із усього, що призвело до трагедії – надає дійству куди більшу значимість, ніж на те можна було би сподіватись за лінійної оповіді. Така архітектоніка поетизує дійство, змушує в більш драматичному ключі оцінювати будні визвольної боротьби, не зовсім логічні й упевнені, недисципліновані, а подекуди й просто некомпетентні дії молодих вояків, які обрали надважку місію, не будучи професійно готовими до неї. Ба більше, така поетизація інколи не в змозі виправдати відверто легковажних дилетантів, які нехтують елементарною конспірацією, збираючись відкрито і голосно обговорюючи деталі майбутньої операції.

У таких деталях фільм нехтує історичною правдою, яка полягала в тому, що планувалась операція цілком таємно, відповідально, досвідченими керівниками, бійці перебували на місці окремо і маскувались. Звісно, якийсь витік інформації став-

¹ Українська військова організація (УВО) виникла в 1920 році, складалась із військових офіцерів, і очолював її на початку Євген Коновалець. Через кілька років УВО стала частиною ОУН – найбільш відомої серед організацій, які послідовно відстоювали українські національні інтереси.

² Експропріація (скорочено – екс) – справа, до якої свого часу вдавалися зовсім різні люди. Зокрема, такі несхожі, як Борис Савінков, Йосип Джуґашвілі та Джузеппе Гарібальді й тією чи іншою мірою всі керівники політичних рухів, а також десятки тисяч людей у різних країнах світу. «Екс» як форму фінансування підпільної боротьби використовують ті, кому це дійсно необхідно, й ті, хто за ознаками сам підпадає під «об'єкт експропріації». Тож «екс» у широкому розумінні – поняття універсальне і включає різні форми фінансування. Та все ж у суспільній свідомості термін усталився у вузькому розумінні – як силовий політичний напад.

Кадр з фільму «Екс».

ся, бо й на пошті й на вулиці поліція була готова до зустрічі з грабіжниками. Стрічка, відмовляючись від фактів, пропонує як головну тему не типову військову операцію УВО, а громадянський вибір звичайних українських хлопців.

Контрастом до їхнього вибору – служіння безкорисливій ідеї державності – виступають у стрічці ще дві сюжетні лінії. Перша певним чином переключається з «Камінним хрестом» Леоніда Осики, демонструючи «міцних газд», здатних позбавити людину життя через украдену курку. Й так само великою чоловічою громадою в несамовитій люті через утрачені гроші забити невинних подорожніх – а ралтом вони виявляються злодіями. Тобто чуже життя в порівнянні з приватним «володінням» для «природних людей» вартує мало. Ці характерні риси народу продемонстровано досить рельєфно. Нищівна критика «фундаментальних народних устоїв» частково балансується здатністю «нерозвинених умів» співчувати героям або чинити опір нахабній польській поліції, яка забороняє встановлювати українські кольори на їх меморіалі.

Інша сюжетна лінія пов'язана з життям авантюричних батярів, які паралельно політичному «ексу» бездарно грабують місцевий кооператив. На перший погляд, епізоди з ними декоративні, затягнуті, гальмують дію. Так, певно, другорядні персонажі займають забагато місця й екранного часу, та згодом їхня лінія все ж переплітається з основною: батяр Юрко, сам того не усвідомлюючи, стає причиною затримання й загибелі справжніх героїв. Деталі його гедоністичної поведінки – статева розпуста і громадська аморальність – контрастують зі світоглядним стоїцизмом націоналістів.

Звісно, неможливо сприймати фільм «Екс» у відриві від сучасного контексту, з яким він має більше спільного, аніж з історичними фактами. Контекст цей, як і століття тому, зумовлюють два фактори: «гібридна війна» та «гібридний мир». Перед нами не безумовно видатний, але й не маніпулятивний фільм, що спекулює природним бажанням бачити своє – сильне, гарне й патріотичне. Свобода, з якою це кіно зроблене, цілісність авторського світогляду, автентика й енергетична наповненість харизматичних персонажів – найбільш цікаві його риси.

Залп сміхом по ворогу

Анастасія Пащенко

«Наші котики»

Сценарист і режисер Володимир Тихий

Оператор Сергій Стефан Стеценко

У ролях: Дмитро Тубольцев, Станіслав Бжезинський, Петро Микитюк, Віра Климковецька, Дмитро Хом'як, Ярослав Федорчук, Ігор Портянко, Роман Халаїмов

Бедлам Продакшн (США), Директорія кіно (Україна), Банесто Продакшн (Канада), 2019

Руїни Кремля, Путін, що плазує перед українським військом, а той, розправивши архангельські крила і здійнявши вогненний меч, провіщає йому суд Божий – мрія, сон золотий кожного українця... і водночас – перша сцена патріотичної комедії Володимира Тихого «Наші котики».

Омріяна картина ця, втім, виявляється сном і тут: насправді фільм присвячено подіям далекого-недавнього 2014 року, коли російська агресія набирила обертів, а добровольці чи не активніше й успішніше, ніж держава, рятували Україну. Невеликий загін таких охитних, що успішно розгромлює всі російські й сепаратистські загони, а заодно «виховує» наївну журналістку в правильному патріотичному дусі, – нехитрий зміст фільму. Втім, як і годиться комедії (з елементами пародії), головне тут – не сюжетні перипетії, а те, як їх подано.

Розгорнута назва – «Наші котики, або Як ми полюбили лопати в умовах обмеженої антитерористичної операції з елементами тимчасового воєнного стану» – ніби покликається на традицію класичної комедії на воєнну тематику «Доктор Стрейнджлав, або Як я перестав хвилюватись і полюбив бомбу» Стенлі Кубрика, втім, не претендуючи на лаври останньої. Та й звертаються «Котики» до іншого боку проблеми: нахабного агресора миролюбством і довірою не переможені. Тож фільм просякнутий здоровим мілітаризмом, який, будучи явищем не надто приємним, в період активного ведення бойових дій стає-таки потрібним. Відверта пропагандистська (в хорошому сенсі) спрямованість «Котиків», деклароване авторами і самим твором бажання боротися з ворогом сміхом уже самі собою варті симпатії. Жартівливо означений піджанр «патріотична неполітико-ректна комедія» певдвозначно натякає, що з об'єктами для сміху фільм не панькатиметься. Втім, це радше момент епатажу і привернення уваги, аніж його сутність. Так, «Котики» справді переважно насміхаються з «іншого» (хоча й «свої» повсякчас стають об'єктами для жартів, звісно, доброзичливих). Але це передусім безпосередній